

อัตลักษณ์พระอรหันต์ในพุทธปรัชญา

Arahant's Identity in Buddhist Philosophy

พูนศักดิ์ กมล

Poonsak kamol

วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Chaiyaphum Buddhist College Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: poonsakkamol@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 9 พฤษภาคม 2564

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 13 มิถุนายน 2565

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 13 มิถุนายน 2565

บทคัดย่อ

พระอรหันต์ในพุทธปรัชญา คือ มนุษย์ผู้ฝึกตนตามกระบวนการพุทธปรัชญาสามารถเข้าถึงเป้าหมายสูงสุดคือนิพพาน ตามทัศนะทางพุทธปรัชญาเถรวาทกล่าวถึงพระอรหันต์ คือ ผู้อยู่เหนืออำนาจของกิเลส ผู้บริสุทธิ์ ผู้รู้ตื่น แต่ในทัศนะของพุทธปรัชญามหายาน พระอรหันต์ไม่จำเป็นต้องหลุดพ้นจากกิเลส แต่ยังมี ความสงสัย แล้วยังเป็นผู้ที่ต้องฝึกตนเองเพื่อตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ด้วยเหตุนี้ อัตลักษณ์ของพระอรหันต์ตาม ทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาท จึงหมายถึง ผู้ที่ไม่ยึดถือขั้น 5 ว่ามีตัวตนเป็นเขาเป็นเรา ส่วนอัตลักษณ์ของ พระอรหันต์ตามทัศนะของพุทธปรัชญามหายาน หมายถึง ผู้เข้าถึงธรรมแต่ไม่ถึงขั้นหลุดพ้นจากสังสารจักรนี้ อัตลักษณ์ของพระอรหันต์ทางพุทธปรัชญามหายาน ไม่ได้ให้ความสำคัญต่อพระอรหันต์มากนัก แต่เน้นการเป็น พระโพธิสัตว์มากกว่า เพื่อตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

คำสำคัญ : พระอรหันต์, พุทธปรัชญา, อัตลักษณ์

ABSTRACT

The Arahant in Buddhist philosophy is a man who gets himself/herself trained in accordance with Buddhist processes till attains the highest goal: Nibbāna. According to Theravāda Buddhist philosophy, the Arahant is a person who puts an end to defilements, pure and awake, but the Arahant in Mahāyāna philosophy is different; he still possesses a doubt and needs to be trained to be a Buddha. On the one hand, the Arahant's identity in Theravāda Buddhist philosophy refers to a person who detaches from Five Aggregates of existence as non-self, on the other hand it means a person who just attains Dhamma but not beyond this

circle of life in Mahāyāna philosophy. Theravāda Buddhist philosophy, the attainment of Arahant is complete, but Mahāyāna philosophy did not put great emphasis on Arahant but Bodhisattva in order to become the Buddhahood.

Keywords : Arahants, Buddhist Philosophy, Identities

1. บทนำ

พระอรหันต์ทางพุทธปรัชญา คือ ผู้ที่หลุดพ้นแล้วจากการเวียนว่ายในสังสารจักรนี้ ด้วยเป็นความเข้าใจกันดีของสาวกทั้งหลาย แต่ก็มีคำถามว่าพระอรหันต์มีความเป็นอยู่อย่างไร? จึงเกิดข้อสงสัยอย่างมาก ด้วยเหตุนี้พระอรหันต์จึงควรมีอัตลักษณ์อย่างไร

พระไตรปิฎกก็ได้กล่าวถึงพระอรหันต์ว่า “ความสิ้นราคะ ความสิ้นโทสะ และความสิ้นโมหะนี้เรียกว่าพระอรหันต์ กับด้วยอริยมรรคมีองค์ 8 เป็นผู้แจ้งอรหันต์นั้น” (ส.สพ. (ไทย) 18/315/336) จากความหมายที่กล่าวมาข้างต้นนั้น คือ การละได้ของพระอรหันต์ หากยังมีกิริยาอาการของพระอรหันต์ ก็คือ “ไม่กระทำการต่างๆ โดยมีวิชา ตัณหา อุปาทาน ครอบงำหรือชักจูง ทำด้วยจิตที่เป็นอิสระ” (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2543: 251) ด้วยการกล่าวถึงอัตลักษณ์ของพระอรหันต์นี้ จึงเป็นเรื่องของการใช้สัญลักษณ์ด้วย โดยการแสดงออกซึ่งความสัมพันธ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับมิติภายในตัวเราอย่างมาก ทั้งในด้านอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด เพราะมนุษย์ให้ความหมายหรือเปลี่ยนแปลงความหมายเกี่ยวกับตนเองในกระบวนการที่เขาสัมพันธ์กับโลก ในปัจจุบัน มีคนจำนวนมาก ที่สร้างอัตลักษณ์ของตนขึ้นมาใหม่ เพื่อให้เป็นที่จดจำหรือเป็นที่รู้จัก ในความหมายหนึ่งของคำว่า “อัตลักษณ์ คือ ความเป็นปัจเจกที่เชื่อมต่อและสัมพันธ์กับสังคม (social aspect)” (อภิญญา เฟื่องฟูสกุล, 2546: 5) ด้วยรูปแบบเฉพาะตน

“พระอรหันต์เป็นผู้คลายตัณหาไม่ติดอยู่กับความเพลิดเพลินที่มีอยู่ในส่วนเบื้องต้น กำหนดไม่ได้ในส่วนท่ามกลางพระอรหันต์นั้นมิได้มุ่งหวังถึงตัณหาและทิฐิ ในส่วนเบื้องปลาย” (ขุ.ม. (ไทย) 29/84/247) ฉะนั้นแล้วพระอรหันต์ในทัศนะทางพุทธปรัชญาเถรวาทยังมีความรู้สึก และการแสดงออกในแบบต่างๆ หรือไม่อย่างไร สมัยพุทธกาลนั้นก็มีการโต้เถียงกันในเรื่องความเป็นพระอรหันต์อยู่แล้ว รวมถึงการอธิบายถึงอัตลักษณ์ของพระอรหันต์ ในความหมายต่างที่ปรากฏในแนวคิดของพุทธปรัชญามหายาน คือ ทฤษฎี 5 ประการที่เรียกว่า “ปัญจวสตุ อันได้แก่พระอรหันต์อาจถูกรอบจากกระแสภายนอกได้ พระอรหันต์ยังไม่รู้แจ้งความจริงทั้งหมด พระอรหันต์ยังสงสัยในบางเรื่อง ผู้ใดจะบรรลุพระอรหันต์โดยไม่มีครูแนะนำไม่ได้ พระอรหันต์อาจเกิดขึ้นด้วยการอุทาน” (สุมาลี มหณรงค์ชัย, 2550: 11) และในอีกคติหนึ่งนั้นพุทธปรัชญามหายานยังแสดงทัศนะว่าพระอรหันต์ยังมีอารมณ์ คือ พระอรหันต์ยังถือนิพพานเป็นอารมณ์ (สุมาลี มหณรงค์ชัย, 2550: 11) ซึ่งต่างจากทัศนะเดิมทางพุทธปรัชญาเถรวาทที่กล่าวถึงพระอรหันต์ ความเป็นพระอรหันต์จะเป็นสิ่งที่ยืนยันในการหลุดพ้นจริงหรือไม่อย่างไร เป็นคำถามที่กล่าวถึงพระอรหันต์และแสดงถึงอัตลักษณ์ของพระอรหันต์กับความเป็นพระอรหันต์ในพุทธปรัชญาว่า “พระอรหันต์เสื่อมาจากอรหันตผลได้ไซ้ใหม่” (อภ.ก. (ไทย) 37/239/109, อภ.ก. (ไทย) 37/240/111, อภ.ก. (ไทย) 37/241/113, อภ.ก. (ไทย) 37/242/114, อภ.ก. (ไทย) 37/243/115, อภ.ก. (ไทย) 37/244/116, อภ.ก. (ไทย) 37/247/119, อภ.ก. (ไทย) 37/251/124, อภ.ก. (ไทย)

37/260/131, อภิ.ก. (ไทย) 37/262/133, อภิ.ก. (ไทย) 37/265/138, อภิ.ก. (ไทย) 37/266/139, อภิ.ก. (ไทย) 37/268/141)

จากคำถามเป็นปัญหาให้ผู้เขียนสนใจศึกษาอัตลักษณ์ของพระอรหันต์ในพุทธปรัชญาว่า มีทัศนะในความเป็นพระอรหันต์อย่างไร? การดำเนินชีวิตของพระอรหันต์เป็นอย่างไร? ตลอดจนถึงจุดมุ่งหมายของพระอรหันต์ เพื่อทราบถึงอัตลักษณ์พระอรหันต์ การอยู่กับสังคมของพระอรหันต์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกอย่างไร? โดยได้ศึกษารูปแบบของพระอรหันต์ในทัศนะของพุทธปรัชญามหายานที่กล่าวถึง อัตลักษณ์ของพระอรหันต์กับด้วยความเป็นพระอรหันต์ในทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาท โดยทัศนะของทั้งสองฝ่าย มีการกล่าวถึงประโยชน์และคุณค่าเหมือนและต่างกันอย่างไร? ในทางด้านรูปธรรมและนามธรรม

2. อัตลักษณ์ของพระอรหันต์ในพุทธปรัชญา

อัตลักษณ์ของพระอรหันต์ที่เป็นไปตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท อันประกอบด้วยการมีชีวิตในรูปแบบอัตลักษณ์ของพระอรหันต์ของพุทธปรัชญาเถรวาท ว่ามีความสอดคล้องในทิศทางใดบ้าง ได้มีการกล่าวและแสดงความคิด ที่เกี่ยวกับพระอรหันต์อย่างมากมาย และมีการตั้งคำถามที่ ถ้ามถึงความเป็นพระอรหันต์ และการเสื่อมจากพระอรหันต์ ดังมีคำถามว่า พระอรหันต์ผู้เป็นสมยวิมุติเสื่อมจากอภัตตผลได้ไหม (อภิ.ก. (ไทย) 37/262/133) จึงเป็นคำถามที่ต้องหาคำอธิบาย

ความเป็นพระอรหันต์ว่า ผู้สำเร็จธรรมวิเศษสูงสุดในพระพุทธศาสนา คือ ผู้ที่ปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงความเป็นผู้หลุดพ้นจากกิเลสทั้งหลายทั้งปวง และกระบวนการในการทำให้มนุษย์ถูกเรียกว่า พระอรหันต์ ที่ในทางพระพุทธศาสนาสอนว่าหากบรรลุพระอรหันต์แล้วก็ไม่กลับมาเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป ซึ่งถือเป็นชาติสุดท้ายแล้ว (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2551: 514) พระอรหันต์ที่ปรากฏในทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาทว่าหลักการเดิมของพระอรหันต์เป็นอย่างไรทั้งได้กล่าวถึงความเป็นพระอรหันต์ทางพุทธปรัชญาเถรวาทไว้ด้วย กับได้แสดงถึงความเป็นพระอรหันต์ในทัศนะของฝ่ายพุทธปรัชญามหายานในการกล่าวถึงความเป็นพระอรหันต์ (พระมหาสมจินต์ สมมาปญฺโ, 2548: 217) เป็นการแสดงถึงความสำคัญของพระโพธิสัตว์ในทัศนะมหายาน

ความสำคัญของพระอรหันต์มีคิดว่า คือ ผู้ที่เข้าถึงความหลุดพ้นได้เพียงครั้งเดียว คือ รู้แจ้งหยั่งเห็นความว่างในตัวเอง แต่ยังไม่รู้แจ้งหยั่งเห็นความว่างในธรรม และได้แสดงทัศนะอีกประการ คือ พระอรหันต์ยังมีความยึดถือในธรรมต่างๆ เช่น เห็นว่า ธาตุขันธ์ อายตนะ หรือแม้แต่นิพพาน จากการศึกษา มาแล้วนั้นได้พบว่าความเป็นพระอรหันต์ในคติของพุทธปรัชญามหายาน ได้แสดงอัตลักษณ์ของพระอรหันต์ ไว้เป็นสองนัย (สุมาลี มหณรงค์ชัย, 2550: 42)

ทัศนะที่แสดงถึงความเป็นอัตลักษณ์ มีความสำคัญเป็นพิเศษที่เนื่องจากกระแสการเชื่อมต่อระหว่างสังคมที่กำหนดหน้าที่และระบบ คุณค่าที่ติดตามมา และแสดงออกซึ่งความสัมพันธ์ต่างๆ ที่แสดงถึงระบบสัญลักษณ์หลากหลายแบบที่เกี่ยวข้อง (อภิญา เพ็ญฟูสกุล, 2546: 5) หลากหลายความคิดที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของพระอรหันต์ ด้วยเหตุนี้ผู้เขียนจึงศึกษาถึง อัตลักษณ์ของพระอรหันต์ของพุทธปรัชญาเถรวาทว่ามีทัศนะอย่างไร? แล้วพุทธปรัชญามหายานมีทัศนะอย่างไร? จึงสนใจศึกษาอัตลักษณ์ ของพระอรหันต์ในพุทธปรัชญา

3. ความหมายอัตลักษณ์

ความหมายของอัตลักษณ์คำว่า “อัตลักษณ์” (ทิดกร สอนภาษา, (ฉบับที่ 445 วันที่ 23 มิ.ย. 2008, 2551) คือ คุณลักษณะเฉพาะตัว ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ของลักษณะเฉพาะของตัวบุคคล สังคม ชุมชนหรือประเทศนั้นๆ เช่น เชื้อชาติ ภาษา วัฒนธรรมท้องถิ่นและศาสนา ซึ่งมีคุณลักษณะที่ไม่ทั่วไปหรือสากลกับสังคม อื่นๆ คือ เป็นลักษณะที่ไม่เหมือนกับของคนอื่นๆ จากความหมายนี้จึงขอแบ่งประเภทอัตลักษณ์เป็นสองระดับ คือ “อัตลักษณ์บุคคล (personal identity) และอัตลักษณ์ทางสังคม (social identity)” (อภิญา เพื่องฟูสกุล, 2546: 6) ในขอบเขตและกระบวนการที่เป็นผลในการก่อรูปการให้ความหมาย คือ “อัตลักษณ์ไม่ได้เป็นเพียงสิ่งกำหนดจากปัจเจกภาพของบุคคลอีกต่อไป” ดังมีกล่าวว่า “อัตลักษณ์ของบุคคลเป็นเรื่องของชีววิทยา” (ดร.อุทอง โฆวินทะ และอุกฤษฏ์ แพทน้อย, 2556: 50) กล่าวคือวันนี้เป็นฉันที่เป็นตัวฉัน เพราะสิ่งที่ฉันคือฉัน 5 ที่เป็นฉันจึงเป็นฉัน ดังนั้นสิ่งที่ปรากฏ คือ อัตลักษณ์ของฉันที่ไม่เหมือนใคร หรือการเปลี่ยนแปลงต่างๆ หมายถึง ความจำ ความเชื่อ ทางด้านความคิดและจิต คือ “ฉันคือจิตของฉัน” (ดร.อุทอง โฆวินทะ และอุกฤษฏ์ แพทน้อย, 2556: 51) จิตอยู่ไหนฉันก็อยู่ด้วยการยืนยันอัตลักษณ์ของความเป็นตัวของตัวเอง

4. วิเคราะห์อัตลักษณ์ของพระอรหันต์

อัตลักษณ์พระอรหันต์ทั้งทางฝ่ายพุทธปรัชญาเถรวาท กับพุทธปรัชญามหายาน ความหมายของพระอรหันต์ คือ ผู้ที่ปฏิบัติแล้วบรรลุเห็นถึงความเป็นจริงของชีวิต หมดกิเลส พ้นจากวัฏสงสาร โดยทางพุทธปรัชญาเถรวาทให้ความสำคัญกับอัตลักษณ์ความเป็นพระอรหันต์รองลงมาจากพระพุทเจ้า ต่างกับพุทธปรัชญามหายานที่มีทัศนะกับพระอรหันต์เป็นเพียงแค่พระอรหันต์เท่านั้น ซึ่งต่างจากพระโพธิสัตว์ที่ทางฝ่ายพุทธปรัชญามหายานยกให้อยู่เหนือกว่าพระอรหันต์

ด้วยเหตุนี้ อัตลักษณ์ของพระอรหันต์ ในทัศนะทั้งของทางฝ่ายพุทธปรัชญาเถรวาทกับทั้งพุทธปรัชญามหายานมีความแตกต่างกัน ในความหมายของการกล่าวถึงความเป็นพระอรหันต์ ทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาท แสดงอัตลักษณ์ของพระอรหันต์ว่า การหลุดพ้นแล้วจากการเวียนว่ายในวัฏสงสารนี้ และมีประโยชน์ในตัวเอง และส่งผลต่อสังคมด้วยการบอกแนวทางหลุดพ้น โดยการปฏิบัติตามกระบวนการเพื่อบรรลุพระอรหันต์

พุทธปรัชญามหายานให้ความหมาย อัตลักษณ์ของพระอรหันต์ในอีกแบบหนึ่ง โดยกล่าวถึงอัตลักษณ์ของพระอรหันต์ในอีกรูปแบบหนึ่ง แล้วกล่าวถึงพระโพธิสัตว์ให้มีความเด่นมากกว่าพระอรหันต์ คือ พระอรหันต์นั้นเป็นผู้ที่หลุดพ้นแล้วจากวัฏสงสารคล้ายกัน แต่พระอรหันต์ในทัศนะของพุทธปรัชญามหายานนั้น คือ ผู้ที่ยังมีความสงสัยลังเล ที่กล่าวในปัญจวิสตุ ได้แก่ พระอรหันต์อาจถูกรอบจากกระแสภายนอกได้ พระอรหันต์ยังไม่รู้แจ้งความจริงทั้งหมด พระอรหันต์ยังสงสัยในบางเรื่อง ผู้ใดจะบรรลุพระอรหันต์โดยไม่มีครูแนะนำไม่ได้ พระอรหันต์อาจเกิดขึ้นด้วยการอุทาน จัดเป็นกระบวนการในการบรรลุพระอรหันต์

พุทธปรัชญาเถรวาท และพุทธปรัชญามหายานมองพระอรหันต์อย่างไร? แล้วเพราะเหตุไรพระอรหันต์ในทัศนะของพุทธปรัชญามหายานจึงยังไม่สามารถหลุดพ้น เพราะเหตุไรพระอรหันต์ในทัศนะ พุทธปรัชญาเถรวาทจึงหลุดพ้นเลย โดยที่ไม่ต้องกลับมาบำเพ็ญเพื่อเป็นพุทเจ้าอีก

พุทธปรัชญามหายานมีท่าที ว่าพระอรหันต์เป็นการหลุดพ้นเฉพาะตัวเอง แต่ไม่ได้มีคุณค่าอะไรต่อสังคม เหตุที่พระอรหันต์ในของพุทธปรัชญามหายานยังไม่สามารถหลุดพ้นได้ก็เพราะพระอรหันต์ทางพุทธปรัชญามหายาน จะต้องกลับมาบำเพ็ญเพื่อเข้าถึงความเป็นพุทธเจ้าจึงจะเป็นการหลุดพ้นได้จริงตามทัศนะพุทธปรัชญามหายาน เพราะพุทธปรัชญามหายานพยายามยกพระโพธิสัตว์ให้เหนือกว่าพระอรหันต์

ในพุทธปรัชญาเถรวาทที่กล่าวว่าการบรรลุพระอรหันต์นั้นเป็นการเข้าถึงความหลุดพ้นเพราะไม่กลับมาเกิดอีกแล้ว และไม่ต้องบำเพ็ญเพื่อเป็นพระพุทธเจ้า ด้วยเหตุนี้ในความหมายนี้ที่ทั้งสองฝ่ายมีความเห็นไม่ตรงกัน จึงเกิดการตีความความหมายของพระอรหันต์ แล้วพยายามแสดงความเป็นอัตลักษณ์ของพระอรหันต์ในทัศนะของตนให้ เกิดความเข้าใจต่อสาวกของตน

ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนมีความเห็นว่า พระอรหันต์ในความหมายของพุทธปรัชญาเถรวาทกับพุทธปรัชญามหายาน มีท่าทีต่างกันในกระบวนการของการหลุดพ้นจากเหตุปัจจัยต่างๆ โดยพุทธปรัชญามหายานมีทัศนะว่าพระอรหันต์ยังสามารถหลุดพ้นได้ หากแต่พุทธปรัชญาเถรวาทให้ทัศนะว่า พระอรหันต์หลุดพ้นแล้วไม่กลับมาเกิดอีกแล้ว

อัตลักษณ์ที่ต่างกัน กับคุณค่าที่มีด้านปัจเจก และคุณค่าที่ปรากฏต่อสังคม ปรากฏต่อพระอรหันต์ โดยแสดงถึงแนวคิดของฝ่ายพุทธปรัชญามหายาน และพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ของพระอรหันต์ต่างกันออกไป พระอรหันต์นั้นมีคุณค่าอย่างไร? ในด้านปัจเจก และทางด้านสังคม คุณค่าที่ปรากฏให้เห็นทั้งทางฝ่ายของพุทธปรัชญาเถรวาทกับพุทธปรัชญามหายาน เกิดมีคุณค่าอย่างไร?

จากความหมายเป็นการแสดงถึงหลักของการเข้าถึงความหลุดพ้นจากความทุกข์ ดังมีอยู่ 10 ประการ ซึ่งก็หมายถึงการเป็นพระอรหันต์ ในหลักของการหลุดพ้น 10 ข้อที่ได้กล่าวมานั้น ก็ยังเป็นอัตลักษณ์ที่ปรากฏให้เห็นถึงความเป็นพระอรหันต์ว่ามีอัตลักษณ์แบบนี้ “เราบัญญัติบุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม 10 ประการนี้แล้ว เป็นผู้มีกุศลเพียบพร้อม มีกุศลยอดเยี่ยมเป็นสมณะผู้บรรลุธรรมชั้นสูงที่ควรบรรลุ ไม่มีใครสู้หาหะได้” เป็นการกล่าวถึงอัตลักษณ์ของพระอรหันต์ของพระผู้มีพระภาค

ทัศนะทางพุทธปรัชญามหายานที่มีต่อพระอรหันต์ คือ “สาวกยาน ยานของสาวกผู้มุ่งอรหัตตภูมิ โดยการทำให้อาเจียรยาสัจ 4 เพื่อให้ตนพ้นทุกข์แล้วช่วยเหลือผู้อื่นต่อ ในทัศนะของปัจเจกยาน ยานของพระปัจเจกพุทธเจ้า ผู้รู้แจ้งด้วยตนเอง แต่ไม่อาจสอนผู้อื่นได้ ในทัศนะของปัจเจกยานรู้ได้เฉพาะตนแต่ก็บรรลุพระอรหันต์ แต่พระโพธิสัตว์ยาน ยานของพระโพธิสัตว์ ผู้มีอภัยภัยใหญ่ ก้าวล่วงอรหัตตภูมิและปัจเจกภูมิ แต่ปรารถนาพุทธภูมิเพื่อชนสัตว์ให้พ้นทุกข์

ในการแสดงถึงทัศนะความเป็นอัตลักษณ์ของพระอรหันต์ในพุทธปรัชญามหายานได้กล่าวถึงความเป็นแห่งพระอรหันต์ 5 อย่างว่าซึ่งถือหลักตามพระมหาสังฆิกะ คือ “พระอรหันต์อาจถูกมรย้วยวนในทางความผันจนน้ำอสุจิเคลื่อน”

ทัศนะฝ่ายพุทธปรัชญามหายานแสดงให้เห็นว่าถึงแม้จะเป็นพระอรหันต์แล้วก็ตามก็ไม่สามารถหลุดจากความรู้สึกบางอย่างที่ร่างกายได้แสดงออกมาในรูปแบบของความต้องการทางธรรมชาติโดยการแสดงออกของความผันจนน้ำอสุจิเคลื่อนได้

ด้วยเหตุนี้จึงมีความแตกต่างกันว่า พระอรหันต์อาจมีอัญญาณได้ พระอรหันต์อาจมีกังขาได้ในทัศนะทางฝ่ายพุทธปรัชญามหายานได้แสดงไว้ว่าพระอรหันต์อาจมีความสงสัยในบางเรื่องได้เพราะมีการกล่าวว่าพระอรหันต์มีอัตลักษณ์ไม่เหมือนกัน พระอรหันต์จะรู้ว่าตนบรรลุหรือหัตถผล ก็โดยการแนะนำทัศนะทางฝ่ายพุทธปรัชญามหายานกล่าวว่า จะรู้ว่าตนบรรลุหรือไม่ต้องได้รับการยอมรับและแนะนำจึงบรรลุได้ มรรคผลจะปรากฏต่อเมื่อบุคคลผู้บำเพ็ญปลงคำว่า ทุกข์หนอ ต้องมีการกล่าวคำว่าทุกข์จึงจะเป็นข้อยืนยันว่าผู้บำเพ็ญมาถูกทาง

ด้วยเหตุนี้พระอรหันต์ฝ่ายพุทธปรัชญาเถรวาท และฝ่ายพุทธปรัชญามหายาน มีความหมายในการแสดงถึงคุณค่า ในความหมายเดียวกันหรือไม่ ดังจะวิเคราะห์ถึงอัตลักษณ์ของพระอรหันต์ที่ปรากฏ และมีความหมายดังนี้

อัตลักษณ์ของพระอรหันต์ทางฝ่ายพุทธปรัชญาเถรวาท กล่าวถึงคุณค่าที่พระอรหันต์มีต่อตนเองและต่อสังคม คือ ส่งเสริมคุณค่าให้เกิดมีการพัฒนาในด้านการตอบสนองทางกายและจิตวิญญาณของผู้ที่บรรลุเองเพื่อการดำรงอยู่อย่างเป็นปกติสุขของมนุษย์เอง หมายถึงการเป็นปกติของกายวาจา และใจของบุคคลนั้นที่บรรลุพระอรหันต์ ดังได้มีกล่าวถึงคุณค่าและอัตลักษณ์ของพระอรหันต์ คือ

1. พระอรหันต์ไกลจากกิเลสทุกอย่าง
2. ทำลายข้าศึกคือกิเลสด้วยเครื่องมือคือมรรค
3. หักวงล้อการเวียนว่ายตายเกิด
4. ควรแก้ปัจจัยมีจิวรเป็นต้นที่บุคคลนำมาถวาย

5. ไม่มีความลับในการทำชั่ว การปฏิบัติเพื่อให้ถึงจุดหมายสูงสุดแห่งการปฏิบัติธรรมตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท คือ ถึงภาวะไร้กิเลส ภาวะของจุดหมายเรียกว่า อรหัต ผู้บรรลุภาวนานั้น เรียกว่า อรหันต์เป็นผู้ที่มีปกติในด้านปัจเจกและด้านสังคม

พุทธปรัชญาเถรวาทมีมุมมองและแนวคิดของพระอรหันต์ ในรูปแบบของผู้ที่เป็นอยู่ใน “สภาวะธรรม” ทั้งปวงของพระอรหันต์ไม่เป็นอารมณ์ของอาสวะ คือ เพราะมีความเห็นว่า ทุกสิ่งที่เกิดกับพระอรหันต์ล้วนปราศจากอาสวะกิเลส” ในฝ่ายพุทธปรัชญาเถรวาท อัตลักษณ์ที่แสดงถึงความเป็นพระอรหันต์ จะต้องไม่หวั่นไหวต่ออารมณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นแม้ด้วยความพอใจและความไม่พอใจ เป็นผู้ที่อยู่เหนืออารมณ์ของ ปุถุชน เพราะว่าพระอรหันต์ ทำกิจเพื่อตนเองเสร็จแล้ว ตัดหมดแล้วทุกสิ่งสิ้นอาสวะแล้ว เหลือแต่การแตกสลายของขันธ คือ ร่างกายในชาติสุดท้าย

พุทธทาสกล่าวว่า ในความหมายของอัตลักษณ์พระอรหันต์ คือ “ผู้ควร, ผู้ไกล, ผู้ไม่มีข้อลี้ลับ, ผู้หัก” (พุทธทาสภิกขุ, 2549: 81) เป็นผู้ที่บุคคลทั่วไปไม่สามารถที่จะกล่าวได้ว่า คือ เป็นผู้ควรแก่การสักการะและเข้าหา แล้วน้อมบูชาอย่างยิ่ง, เป็นผู้ไกลจากกิเลสทั้งปวงไม่มีกิเลสใดๆ มาครอบงำได้, เป็นผู้ไม่มีข้อลี้ลับ พระอรหันต์เป็นผู้ที่อยู่ในที่แจ้งตลอดเวลา, แล้วเป็นผู้หักจากความยึดมั่นถือมั่นทั้งปวงในเรื่องของความมีอยู่ สิ่งนี้จึงชื่อว่า เป็นอัตลักษณ์ของพระอรหันต์

พระอรหันต์มีความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะ แล้วรู้ถึงความเกิดขึ้นของสิ่งต่างๆ คือ หลักของอาสวะสมุทัย นี้ อาสวนิโรธ นี่อาสวนิโรธคามินีปฏิปทา เมื่อเธอรู้เห็นอยู่อย่างนี้ จิตย่อมหลุดพ้นจากกามาสวะ ภาวาสวะ และ

อวิชชาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว ก็รู้ว่าหลุดพ้นแล้ว รู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว” จากที่พระตถาคตอุบัติขึ้นมาในโลกนี้ เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยตนเองโดยชอบเพียบพร้อมด้วยวิชา และจรณะ ไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถิณีผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย พระอรหันต์เป็นผู้ปฏิบัติด้วยการดำเนินอยู่อย่างเป็นผู้ที่รู้ตื่นอยู่ตลอด

อัตลักษณ์ของพระอรหันต์ในทัศนะของเถรวาทที่กล่าวไว้มีอยู่ 5 ความหมาย คือ “1) ไกลจากกิเลสทุกอย่าง 2) ทำลายข้าศึกคือกิเลสด้วยเครื่องมือคือมรรค 3) หักวงล้อการเวียนว่ายตายเกิด 4) ควรแก่ปัจจัยมีจีวร เป็นต้นที่บุคคลนำมาถวาย 5) ไม่มีความลับในการทำชั่ว” ผู้ประกอบด้วยสัมมาทิฐิอันเป็นอเสขะ สัมมาสังกัปปะอันเป็นอเสขะ สัมมาวาจาอันเป็นอเสขะ สัมมากัมมัฏฐะอันเป็นอเสขะ สัมมาอาชีวะอันเป็นอเสขะ สัมมาวายามะอันเป็นอเสขะ สัมมาสติอันเป็นอเสขะ สัมมาสมาธิอันเป็นอเสขะ สัมมาญาณะ อันเป็นอเสขะ และสัมมาวิมุตติอันเป็นอเสขะ

อัตลักษณ์ที่กล่าวมาแล้วนั้นแม้เพราะเหตุนี้ “พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบเพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถิณีผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม” แต่ก็ยังมีกล่าวไว้อีกด้วยเรื่องธรรม 6 ประการทั้งหลาย คือ “พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ ได้ตรัสรู้วิธีบรรลู่ช่องว่างในที่คับแคบ คือ อนุสสติฐาน 6 ประการ เพื่อความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย เพื่อก้าวล่วงโสกะ(ความเศร้าโศก)และปริเทวะ (ความรำไร) เพื่อดับทุกข์ (ความทุกข์กาย) และโทมนัส (ความทุกข์ใจ) เพื่อบรรลุอายุธรรม 3 เพื่อทำให้แจ้งนิพพาน” จากความหมายของอนุสสติฐาน 6 ที่กล่าวมานั้นเป็นการกล่าวถึงพระอรหันต์

ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นอันว่าอัตลักษณ์พระอรหันต์มีรูปแบบเป็นส่วนเฉพาะตน จึงเกิดมีความสามารถของพระอรหันต์แตกต่างกันดังกล่าวมาแล้ว “การสั่งสมบารมีเพื่อเป็นพระอรหันต์สาวกและพระอรหันตสาวิกา พระอรหันตสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามี 3 ประเภท คือ พระอัครสาวก คือ พระสาวกผู้เลิศกว่าพระสาวกทั้งปวงในพระศาสนานี้ได้แก่พระสารีบุตรเถระและพระมหาโมคคัลลานเถระ พระมหาสาวก คือ พระสาวกผู้ใหญ่ในพระศาสนานี้ ได้แก่พระอสีติมหาสาวก 80 รูป มีพระมหากัสสปะ เป็นต้น พระปคิตสาวก คือ พระสาวกทั่วไป” (ขุ.อป. (ไทย) 32/บทนำ/9-10) จึงเป็นความสามารถเฉพาะของพระอรหันต์ ด้วยเหตุนี้ก็คือ อัตลักษณ์ของพระอรหันต์ที่ปรากฏในพุทธปรัชญา

อัตลักษณ์ของพระอรหันต์โดยรวมว่า อัตลักษณ์ความเป็นพระอรหันต์แบบปัจเจก คือ แม้ตนเอง ก็ติเตียนตนไม่ได้ ผู้อื่นก็ไม่ได้ เทวดา มาร พรหม ก็ไม่ได้ จึงเป็นผู้มีความกล้าหาญ ในความหมายนี้เป็นการรู้เฉพาะตนเท่านั้นไม่มีใครสามารถรู้ได้ จึงเป็นปัจเจกดังรู้ได้เฉพาะตนเท่านั้น และในด้านจิต คือ ไม่มีอะไรค้างใจ ไม่มีสิ่งค้างค้างกังวล, สงบ, ชิ่ง, ไร้โศก, ไม่มีธุลี, เกษม ปลอดโปร่งมั่นคง ไม่มีภัย, ใจไม่โหยหิว ใจอิ่ม, เย็นชิ่ง, หมดร้อน, เทียวไปได้ตามสบาย ไม่อะไรเกาะเกี่ยว, มีอำนาจเป็นของตนเอง เป็นตัวของตนเองแท้จริง, เป็นสุข การกระทำและการแสดงออกของพระอรหันต์ จึงเป็นอัตลักษณ์ที่ปรากฏว่า ผู้มีศีลงาม มีธรรมงาม และมีปัญญางาม ด้วยอาการดังกล่าวนี้ เราจึงเรียกว่า เป็นพระอรหันต์แท้จริง อยู่จบพรหมจรรย์ เป็นบุรุษผู้สูงสุดในธรรมวินัยนี้

พระอรหันต์นั้นไม่มีความถือมั่น ไม่มีตัวตัวไม่มีตน จนถึงความไม่มีความกำหนดในกามที่เป็นธรรมชาติของกามคุณอันเป็นที่กำหนด ไม่กำหนดและยินดีในรั้นในสมบัติเป็นที่คลายกำหนด พระอรหันต์ นั้นจึงไม่มี

ความถือนั่นว่า ยอดเยี่ยมในโลกนี้การรับรู้และการสัมผัสเป็นเพียงสิ่งที่พระอรหันต์รับรู้แต่ไม่ทำให้เกิดอารมณ์ต่างๆ

พระอรหันต์ เป็นผู้มั่นคงด้วยอาการ 5 อย่าง คือ เป็นผู้มั่นคงในอิฏฐารมณ์และอนิฏฐารมณ์ มั่นคงเพราะเป็นผู้สละแล้ว มั่นคงเพราะเป็นผู้ข้ามได้แล้ว มั่นคงเพราะเป็นผู้พ้นแล้ว มั่นคงเพราะแสดงออกซึ่งธรรมนั้น

พระอรหันต์ มีพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นบุคคลแบบอย่างสูงสุด เป็นผู้มิจิตหลุดพ้น เป็นอิสระแล้วโดยสมบูรณ์ และเป็นอิสรภาพสมบูรณ์แบบ จากสิ่งที่ได้ปฏิบัติแล้วเพื่อความสุขให้เกิดต่อสังคมท่านได้ทำสำเร็จแล้วด้วยความไม่ประมาท แล้วพระเถระก็พึงไม่ประมาท ในการเผยแผ่ธรรมเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน ขวนขวายบำเพ็ญกิจเพื่อเห็นแก่ชุมชนที่เกิดมาภายหลังและให้สัทธรรมดำรงมั่นเพื่อประโยชน์สุขของชนจำนวนมาก ในการสร้างประโยชน์สุขต่อสังคมที่แสดงถึงอัตลักษณ์ความเป็นพระอรหันต์ เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ เป็นสิ่งที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าแสดงไว้แก่สาวก จงประกาศพรหมจรรย์ คือ สิ่งที่ทำให้ผู้ปฏิบัติตามพันทุกข์แล้วเป็นพระอรหันต์

พระอรหันต์เมื่อจะอนุเคราะห์ พึงอนุเคราะห์ให้ใครก่อน ระหว่างคนไม่มีศรัทธา ตระหนี่ถี่เหนียว ชอบด่าบริภาษ กับคนมีศรัทธาเป็นทานบติ ยินดีให้ทานสม่าเสมอ ไม่ว่าบุคคลนั้นจะเป็นอย่างไรแสดงกิริยาอย่างไร ที่ได้แสดงถึงอัตลักษณ์ของพระอรหันต์ที่เป็นทั้งอัตลักษณ์ด้านปัจเจก และอัตลักษณ์ทางด้านสังคมที่พระอรหันต์ปรากฏให้เห็น เป็นทศณะของพุทธปรัชญาเถรวาท

อัตลักษณ์ของพระอรหันต์พุทธปรัชญามหายานได้กล่าวถึงอัตลักษณ์ของพระอรหันต์ 5 อย่างว่า ซึ่งถือหลักตามพระมหาสังฆิกะ

1. พระอรหันต์อาจถูกมรย้วยวนในทางความฝันจนน้ำอสุจิสลื่อน
2. พระอรหันต์จะเกิดได้ต้องให้ผู้อื่นพยากรณ์เพราะบุคคลผู้บรรลุแล้วอาจไม่รู้ตัว
3. พระอรหันต์อาจมีกังขาได้
4. พระอรหันต์จะรู้ว่าตนบรรลุหรือหัตถผล ก็โดยการแนะนำ คือ ครูหรือพระพุทธเจ้า
5. มรรคผลจะปรากฏต่อเมื่อบุคคลผู้บำเพ็ญแปลงคำว่า ทุกข์หนอ ในทศณะของพุทธปรัชญามหายาน นั้นจะมีทศณะต่อพระอรหันต์ต่างจากทศณะของฝ่ายพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อพระอรหันต์

พุทธปรัชญามหายานมีทศณะทางหลุดพ้น 3 ทาง ดังจะเห็นได้ว่าเป็นทศณะที่ต่างจากฝ่ายเถรวาท ทาง 3 ทางมีสาวกยาน คือ ทางของพระสาวกที่มุ่งเพียงบรรลุพระอรหันต์หัตถผล ถือเป็นการทำประโยชน์ในวงแคบปัจเจกยาน คือ ทางของพระปัจเจกพุทธเจ้า ผู้ซึ่งสามารถแสวงหาทางหลุดพ้นได้ด้วยตนเอง โพธิสัตว์ยาน คือ ทางของพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ที่ถือเอาความกรุณาเป็นที่ตั้ง ไม่เพียงสามารถรู้แจ้งได้ด้วยตนเอง ยังช่วยโปรดสรรพสัตว์ให้หลุดพ้นด้วย

พระอรหันต์ คือ ผู้ที่เข้าถึงความหลุดพ้นได้เพียงครั้งเดียว คือ รู้แจ้งหยั่งเห็นความว่างในตัวบุคคล พระอรหันต์เห็นแจ้งได้แค่ตนเองแต่ยังไม่เห็นแจ้งธรรม และยังมีนิพพานเป็นอารมณ์ ในความหมายนี้เป็นทศณะที่ทางฝ่ายพุทธปรัชญามหายานได้แสดงถึงพระอรหันต์ คล้ายกับว่าพยายามลดบทบาทของพระอรหันต์ ให้ดูมีความสำคัญน้อยกว่าพระโพธิสัตว์ ที่มีการแสดงทศณะของพระโพธิสัตว์ว่าเป็นผู้มีความประสงค์ที่จะเป็นพุทธ

ต่อไป ทศนะเรื่องพระอรหันต์ที่เป็นอัตลักษณ์ทางพุทธศาสนายานนั้น จากการอธิบายมานั้นดูจะมีอัตลักษณ์รองลงจากพระโพธิสัตว์มากเลย

พุทธปรัชญายานนั้นยังมีการแสดงทศนะถึง อัตลักษณ์ของพระอรหันต์ทางฝ่ายพุทธปรัชญายานนั้นก็มีกล่าวถึงอัตลักษณ์ของพระอรหันต์ 18 องค์ ในทศนะที่ฝ่ายพุทธปรัชญายานได้กล่าวถึงพระอรหันต์ 18 พระองค์นั้น มีความสอดคล้องกับที่ทางพุทธปรัชญาเถรวาทกล่าวถึงพระพุทเจ้า 25 พระองค์ ที่ยังไม่รวมพระศรีอริยเมตเตยยะ จึงแสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องของอัตลักษณ์ต่างๆ โดยพยายามอธิบายถึงพระโพธิสัตว์ และกล่าวถึงพระอรหันต์ 18 พระองค์ด้วย

พระโพธิสัตว์เป็นผู้มีจิตมุ่งสู่พุทธภูมิ เพื่อตรัสรู้เป็นพระพุทเจ้ามีอยู่ 5 คือ พระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ หมายถึง พระโพธิสัตว์คู่บารมีของอมิตาภพุทธะ มัญชุศรีโพธิสัตว์ หมายถึง พระโพธิสัตว์คู่บารมีของรัตนสมภพพุทธะ พระมหาสัทธามปรารถโพธิสัตว์ หมายถึง พระโพธิสัตว์คู่บารมีของโมกขลิตีพุทธะ พระสมันตภัทรโพธิสัตว์ หมายถึง พระโพธิสัตว์คู่บารมีของไวโรจนพุทธะ พระวัชรปาณีโพธิสัตว์ (วัชรปาณี) หมายถึง พระโพธิสัตว์คู่บารมีของอักโขภยพุทธะ จากการสร้างความเป็นพระโพธิสัตว์ที่จัดเป็นคู่บารมีนั้น ก็เพื่อให้เกิดความสอดคล้องในการอธิบายความเป็นพุทธให้ครบจำนวนที่ทางฝ่ายพุทธปรัชญาเถรวาทกล่าวไว้ จึงได้เกิดเป็นพระโพธิสัตว์ครบ 5 ที่ปฏิบัติเพื่อถึงความเป็นพุทธ

พระโพธิสัตว์นี้ ซึ่งจะหมายถึงพระโพธิสัตว์ผู้บรรลุพุทธภูมิแล้ว แต่ได้ตั้งปณิธานจะยังไม่เสด็จเข้าสู่พระนิพพาน ทรงดำรงอยู่เพื่อโปรดสัตว์โลกต่อไปและพระมานุชิโพธิสัตว์ ซึ่งจะหมายถึงพระโพธิสัตว์ที่อยู่ในสภาพของมนุษย์ทั่วไป เป็นผู้กำลังปฏิบัติโพธิสัตว์มรรคเพื่อมุ่งสู่พุทธภูมิ หรืออาจจะกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า พระณานิโพธิสัตว์นั้นเป็นผู้ที่หาหน้าผิวกฝนตนเองได้สมบูรณ์แล้วเหลือเพียงการช่วยเหลือผู้อื่น แต่พระมานุชิ โพธิสัตว์ยังต้องฝึกฝนอบรมตนเอง และทำหน้าที่ช่วยเหลือผู้อื่นไปพร้อมกันด้วย ซึ่งเป้าหมายสุดท้าย พระโพธิสัตว์ย่อมมุ่งไปสู่เป้าหมายสูงสุด คือ พระนิพพานนั่นเอง

“พุทธภูมิ ชาติหรือภาวะของพระพุทเจ้า คือ การสำเร็จเป็นพระพุทเจ้าได้” โพธิสัตว์ภูมิ ชาติหรือภาวะโพธิสัตว์ เป็นทศนะส่วนพุทธศาสนิกชน ฝ่ายมหายานล้วนมุ่งสู่พุทธภูมิทั้งนั้น ปัจเจกภูมิ ชาติของพระปัจเจกพุทเจ้า สาวกภูมิ ชาติของพระอรหันต์ หรือสาวกผู้ดำเนินตามคำสอนของพระพุทเจ้าหรือพุทธศาสนิกชนฝ่ายพุทธปรัชญายานที่มุ่งแต่พระอรหันต์ภูมิเป็นสำคัญ ความโดดเด่นของพระโพธิสัตว์ โดยได้กล่าวถึง คือ “พุทธปรัชญายานไม่ได้จำกัดจำนวนของพระพุทเจ้า เพราะมีทศนะอยู่ว่า สรรพสัตว์ มีพุทธธาตุอยู่ในตัว เมื่อพัฒนาพุทธธาตุให้เต็มรอบแล้ว ก็สามารถตรัสรู้เป็นพระพุทเจ้าได้ เมื่อพระพุทเจ้า มีมากพระโพธิสัตว์ก็มีจำนวนมากเท่ากัน” (พระมหาสมจินต์ สมมาปณิ, 2548: 219) จากข้อความนี้คือทศนะของพระโพธิสัตว์

“พระโพธิสัตว์เหล่านี้ มีอาทิเช่น พระสมาธิศวรราชาโพธิสัตว์ พระธรรมอิศวรราชาโพธิสัตว์ พระธรรมลักษณะโพธิสัตว์ พระประภาลักษณะโพธิสัตว์พระประภาลังการโพธิสัตว์ พระมหาลังการโพธิสัตว์ พระรัตนกุฎโพธิสัตว์ พระรัตนการโพธิสัตว์ พระปิตินทรีโพธิสัตว์ พระอากาศรรณโพธิสัตว์ พระวิทยาล โพธิสัตว์ พระคันธหัสดินโพธิสัตว์ พระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ พระมหาสัทธามปรารถโพธิสัตว์ พระสุวรรณฉาโพธิสัตว์ พระศรีอริยเมตไตรยโพธิสัตว์ และพระมัญชุศรีโพธิสัตว์” ทางฝ่ายมหายานจะมีอัตลักษณ์ในเรื่องของการบำเพ็ญ

เพียรของพระโพธิสัตว์ ที่เป็นจุดเด่นในการปฏิบัติเพื่อให้ถึงเป้าหมาย จึงมีการกล่าวถึงพระโพธิสัตว์มากกว่าที่จะกล่าวถึงพระอรหันต์ ด้วยความหมายที่ว่าอุดมคติพุทธปรัชญามหายาน คือ ช่วยเหลือสรรพสัตว์การเข้าถึงความเป็นพุทธเจ้า

พระอรหันต์นั้น เมื่อปรินิพพานแล้วย่อมกลับมาเกิดใหม่ แล้วบำเพ็ญเพียรเพื่อสำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าอีกจึงจะไม่กลับมาเกิดอีก แล้วทศนะของพระอรหันต์เสื่อมจากอรรถผลได้พวกที่เสื่อมได้ คือ พระอรหันต์ที่บรรลุนิพพานเพราะความสบาย หรือมีกัลยาณมิตรช่วยเหลือ คือ เสื่อมจากโลกุตรธรรม ในทศนะทางฝ่ายมหายานมองพระอรหันต์เป็นเรื่องไม่สำคัญเท่าไรนัก จะเน้นในทางบรรลุความเป็นพุทธ แต่ก่อนจะถึงความเป็นพุทธนั้นต้องมีการบำเพ็ญความเป็นพระโพธิสัตว์ก่อน ด้วยเหตุนี้ จึงมีการกล่าวถึงพระโพธิสัตว์อยู่มากในคัมภีร์ต่างๆ

พระอรหันต์สาวกยังมีข้อสงสัยในบางเรื่องหรือพระอรหันต์สาวกหลุดพ้นโดยไม่มีใครแนะนำไม่ได้ จากข้อความข้างต้นที่ยกมานั้นการบรรลุพระอรหันต์ในความหมายที่กล่าวว่า จะบรรลุได้ต้องมีผู้รู้ให้การแนะนำ ก่อนจึงจะสามารถบรรลุได้ จากความหมายนี้เองจึงเป็นการมุ่งเพื่อเข้าสู่พระพุทธรูปเจ้าดีกว่าเป็นพระอรหันต์ เพราะมองว่าการมุ่งเพื่อบรรลุพระอรหันต์แต่อย่างเดียวเป็นการเห็นแก่ตัวมาก ทางพุทธปรัชญามหายานจึงมีทศนะที่บำเพ็ญเพื่อเข้าถึงความเป็นพระโพธิสัตว์มากกว่า เพราะสามารถช่วยสรรพสัตว์ได้มากกว่า

พุทธปรัชญามหายาน “สอนให้คนบำเพ็ญธรรมสุดยอดเพื่อความเป็นพระโพธิสัตว์ ปรารถนาแบ่งปันความสุขอันเกิดแต่โพธิของตนให้แก่มวลมนุษย์และสรรพสัตว์ทั้งหลายเหล่านี้ในความหมายนี้เป็นการแสดงถึงความเป็นพระโพธิสัตว์ในทศนะพุทธปรัชญามหายาน” ด้วยมุ่งช่วยเหลือสรรพสัตว์ทั้งหลายให้เข้าถึงซึ่งพุทธภาวะ คือ การตรัสรู้ของสรรพสัตว์มากกว่าตนเองปรารถนาความเป็นพระพุทธรูปเจ้า คือ ความหลุดพ้น เพื่อความสุขของคนเหล่านั้น ได้ชื่อว่าพระโพธิสัตว์อยู่ตามอุดมคติของคนทุกคน สุดแต่ปฏิบัติตน ด้วยการบำเพ็ญบารมีสูงต่ำขึ้นไหน เพียงไร”เป็นการตั้งความพยายามในการช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้หลุดพ้น จากทศนะที่กล่าวมานี้ก็เพื่อที่จะให้สรรพสัตว์บรรลุก่อนแล้วตนจึงจะบรรลุตามไป ความหมายหลัก คือ ช่วยผู้อื่นก่อนเป็นหลักสำคัญ

5. บทสรุป

อัตลักษณ์ของพระอรหันต์ตามทศนะของพุทธปรัชญา คือ ผู้ที่ปฏิบัติจนเข้าถึงการเกิดดับของสรรพสิ่ง หมายถึง เข้าสู่นิพพานในแนวทางของพุทธศาสนา ที่กล่าวถึงเป้าหมายสูงสุดของชีวิต พระอรหันต์ในทศนะของพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นมีความเป็นปัจเจกบุคคลก่อน เพื่อเข้าใจและฝึกตนก่อนแล้วจึงจะสามารถที่จะฝึกผู้ที่มีความสนใจในการปฏิบัติตามหลักของพุทธศาสนา ดังนั้นอัตลักษณ์ของพระอรหันต์ ในทศนะของพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น มีคุณค่าทั้งทางด้านปัจเจกบุคคล และสร้างคุณค่าให้แก่สังคมด้วย

ด้วยเหตุนี้ อัตลักษณ์ของพระอรหันต์ในทศนะของพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นอย่างไร โดยการมองพระอรหันต์ในทศนะของพุทธปรัชญาเถรวาทแล้ว เป็นการมองถึงสถานะของผู้ที่ฝึกตนเองเพื่อให้หลุดจากการเวียนว่ายตายเกิด พระอรหันต์ในทศนะของพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นพระอรหันต์ไม่ยึดติดในบุญและบาปแล้ว โดยพระอรหันต์นั้นมีความสำคัญรองมาจากพระพุทธรูปเจ้า

อัตลักษณ์ของพระอรหันต์เป็นอย่างไร โดยความเป็นพระอรหันต์ในทัศนะของพุทธปรัชญามหายาน นั้น มองพระอรหันต์ว่าเป็นบุคคลที่เห็นแก่ตัวเอาตัวเองรอดคนเดียว ไม่สนใจสังคม และอัตลักษณ์ของพระอรหันต์ในทัศนะของพุทธปรัชญามหายานก็มองว่ายังไม่สามารถหลุดพ้นได้ เพราะพระอรหันต์ยังต้องกลับมาเกิดอีกครั้งเพื่อที่จะบรรลุเป็นพระพุทธเจ้าก่อนจึงจะสามารถหลุดพ้น และไม่กลับมาเกิดอีก ทางฝ่ายพุทธปรัชญามหายานจึงไม่ให้ความสำคัญกับพระอรหันต์มากนัก แต่จะให้ความสำคัญในการบำเพ็ญตนเป็นพระโพธิสัตว์มากกว่า และให้คุณค่าพระโพธิสัตว์มากกว่าพระอรหันต์

ดังนั้น ทางฝ่ายพุทธปรัชญามหายาน จึงสร้างแนวความคิดเรื่อง “ปัญญาวิสต์” คือ พระอรหันต์อาจถูกมารถยั่ววนในทางความฝันจนน้ำอสุจิเคลื่อน พระอรหันต์อาจมีอัญญาณได้ พระอรหันต์อาจมีกัขาได้ พระอรหันต์จะรู้ว่าตนบรรลุหรือหัดผล ก็โดยการแนะนำ มรรคผลจะปรากฏต่อเมื่อบุคคลผู้บำเพ็ญเปล่ง คำว่า ทุกข์หนอ เพื่อยกระดับของพระโพธิสัตว์ให้เด่นกว่าพระอรหันต์ ดังนั้นทางฝ่ายพุทธปรัชญามหายานจึงให้คุณค่าความเป็นพระอรหันต์น้อยกว่าพระโพธิสัตว์ และไม่ค่อยจะสนใจในการแสดงทัศนะและอัตลักษณ์ของพระอรหันต์นัก แต่จะเน้นที่การปฏิบัติตนเป็นพระโพธิสัตว์

บรรณานุกรม

- พุทธทาสภิกขุ. (2549). **ตามรอยพระอรหันต์**. กรุงเทพฯ: ธรรมทานมูลนิธิ และธรรมสภา.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2551). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: บริษัท เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด.
- พระมหาสมจินต์ สมมาปัญญา. (2548). **พระพุทธศาสนามหายานในอินเดียพัฒนาการและสารัตถธรรม**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2535). **ปฐมสมันตปาสาทิกา แปล ภาค 1**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- วิจิตร เกิดวิศิษฐ์. (2524). **คนในทรรศนะของพุทธศาสนา, ใน คนในทรรศนะของพุทธศาสนา อิสลามและคริสต์ศาสนา**. โดย เสรี พงศ์พิศ และคนอื่นๆ. กรุงเทพฯ: สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทย.
- วศิน อินทสระ. (ม.ป.ป.). **สาระสำคัญแห่งพุทธปรัชญามหายาน**. กรุงเทพฯ: บรรณาการเวียงนครเกษม.
- สุมาลี มหณรงค์ชัย. (2547). **พระนาคารชุนะกับคำสอนว่าด้วยทางสายกลาง**. กรุงเทพฯ: ศยาม.
- สุมาลี มหณรงค์ชัย. (2550). **พุทธศาสนามหายาน ฉบับปรับปรุงแก้ไข**. กรุงเทพฯ: ศยาม.
- สุรพล เพชรศร. (2543). **สาระสำคัญแห่งสัทธรรมปุณฑริกสูตร**. กรุงเทพฯ: กลุ่มศึกษาสัทธรรมปุณฑริกสูตร.
- สมบุรณ์ ตาสนธิ, ผศ.พิเศษ. (2555). **พระอรหันต์สาวกบรรลุธรรมได้อย่างไร**. นนทบุรี: ธิงค์ ปียอนด์ บุ๊คส์.
- สมภาร พรหมทา, รศ.ดร. (2549). **กาลและอวกาศในพุทธปรัชญาเถรวาท**, วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (ภาควิชา ปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531,
- อภิญาญา เพื่องฟูสกุล. (2546). **อัตลักษณ์: การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด Identit**. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

อุ๋ทอง โฉววินทะ, ดร. และอุกฤษฏ์ แพทน้อย. (2556). แปลจาก 50 เรื่องจากความเป็นเรื่อง (50 Philosophy Ideas You Really Need to Know). กรุงเทพฯ: อมรินทร์.

สมเด็จพระญาณวโรดม มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. http://www.yanavarodom.mbu.ac.th/index.php?option=com_content&tas.

ทิดกร สอนภาษา. (2551). ภาษาไทย ชาติใจปุ้ : เอกลักษณะ-อัตลักษณ์. ฉบับที่ 445วันที่ 23มิ.ย. 2008. <http://www.nationejobs.com/citylife/content.php?ContentID=1451>.